

ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

19ος αιώνας

(1800 – 1900)

ΓΕΝΙΚΑ

Η Ρομαντική εποχή είναι γέννημα των κοινωνικών και πολιτικών ανακατατάξεων που δημιούργησε η Γαλλική επανάσταση. Η νέα κοινωνία εξυψώνει το άτομο όσο ποτέ άλλοτε. Ενδιαφέρον για τους καταπιεσμένους, ελευθερία της βούλησης, πίστη στα ανθρώπινα δικαιώματα, συνδέουν το δημοκρατικό χαρακτήρα του Ρομαντικού κινήματος. Στη μουσική, σε αντίθεση με τους κανόνες της συμμετρίας και τη σοβαρότητα του κλασικισμού, οι συνθέτες του Ρομαντισμού εκφράζονται με μεγάλη ελευθερία εκδηλώνοντας τα αισθήματά τους χωρίς επιφυλάξεις, με εκρήξεις χαράς, πόνου και πάθους.

Ο Ρομαντισμός στη μουσική

Οι μεγάλες αλλαγές στο ηθικό, πολιτικό και κοινωνικό κλίμα αναζητούν την έκφραση τους και στις τέχνες. Αρκετές από τις ιδέες του Ρομαντισμού είχαν αρχίσει να διαφαίνονται στη μουσική από το τέλος του 18^{ου} αι. Ο Μπετόβεν με τα έργα του θεωρείται ο πρόδρομος του Ρομαντικού κινήματος της μουσικής. Οι συνθέτες του Ρομαντισμού πιστεύουν όσο κανείς άλλος στο **δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, της φαντασίας, της ευαισθησίας του δημιουργού που δεν είναι πια υποταγμένος σε νόμους και σε κανόνες.**

Ο ρόλος του μουσικού στη κοινωνία του 19^{ου} αι. αλλάζει. Οι μουσικοί δεν αντιμετωπίζονται πλέον ως «υπηρέτες» της αριστοκρατίας, αλλά αναγνωρίζονται ως σολίστες, συνθέτες και μαέστροι που στηρίζονται πλέον και από την αστική τάξη.

Αν ο 17^{ος} και ο 18^{ος} αι. ήταν η περίοδος του βιρτουόζου – συνθέτη, τότε ο 19^{ος} αι. είναι η περίοδος του συνθέτη – μαέστρου. Την εποχή του Ρομαντισμού ανοίγουν τα πρώτα ωδεία διευρύνοντας τη μάθηση της μουσικής παιδείας, οι μόνιμες ορχήστρες και οι χορωδίες αφθονούν καθώς και οι δημόσιες αίθουσες συναυλιών που προσφέρουν στους νέους συνθέτες ένα ισχυρό μέσο έκφρασης.

ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

Αρμονία: Η ρομαντική-αρμονία διευρύνει την κλασική, με χρωματικές αλλοιώσεις, διαδοχικές πτώσεις, εναρμόνιους φθόγγους και διάφωνα διαστήματα, φτάνοντας μέχρι τα όρια της ατονικότητας. Ένα ρομαντικό μουσικό κομμάτι συνήθως διαθέτει μεγάλη ποικιλία τονικοτήτων και απότομες μετατροπίες έτσι ώστε πολλές φορές να μην είναι ξεκάθαρη στον ακροατή η τονικότητα του.

Μελωδία: Όπως και στη Κλασική περίοδο έτσι και στο Ρομαντισμό, η μελωδία έχει κυρίαρχο ρόλο. Η Ρομαντική μελωδία διαθέτει έναν έντονο λυρισμό που την κάνει να συγκινεί άμεσα τον ακροατή. Πολλές φορές οι συνθέτες χρησιμοποιούσαν στις

συμφωνίες ή στα κοντσέρτα διασκευασμένες μελωδίες από δημοφιλή τραγούδια της εποχής.

Ρυθμός: Βάση παραμένει το μέτρο της κλασικής περιόδου με περισσότερους όμως τονισμούς, συγκοπές και τρίηχα. Η τάση προς τον υποκειμενισμό της Ρομαντικής περιόδου δημιουργεί «προσωπικούς ρυθμούς», χαρακτηριστικούς του κάθε συνθέτη.

Ηχόχρωμα: Οι συνθέτες του ρομαντισμού προτιμούσαν ήχους που να προσομοιάζουν στη φύση. Δημιούργησαν πλούσιο και αισθηματικό ήχο, προσπαθώντας να εκφράσουν ποικιλία από ψυχικές διαθέσεις και συναισθήματα. Οι αλλαγές στη **δυναμική** είναι πιο έντονες (ffff ή pppp) και πιο απότομες από αυτές της κλασικής περιόδου. Επίσης οι συνθέτες χρησιμοποιούσαν μεγαλύτερο εύρος των **φωνητικών εκτάσεων** (πολύ χαμηλές περιοχές των οργάνων ή πολύ ψηλές) και το **τέμπο** έγινε πιο ευέλικτο και πιο δεξιολογικά περίπλοκο. Γι αυτό το λόγο στη ρομαντική εποχή δημιουργήθηκαν νέες μουσικές ορολογίες όπως π.χ. rubato, accelerando, a tempo κ.α.

ΟΙ ΝΕΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΦΟΡΜΕΣ ΤΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

Οι ρομαντικοί συνθέτες συνεχίζουν να γράφουν **συμφωνίες, κουαρτέτα εγχόρδων, κοντσέρτα, όπερες και χορωδιακά μέρη**, αλλά τα έργα αυτά είναι μεγαλύτερης διάρκειας από αυτά της κλασικής περιόδου (π.χ. μία τυπική κλασική συμφωνία διαρκεί 25' ενώ μία ρομαντική περίπου 45'). Η θρησκευτική μουσική δεν παίζει πια κεντρικό ρόλο όπως παλαιότερα. Οι νέες μουσικές φόρμες του ρομαντισμού είναι:

- **Ληντ – Lied:** Καθιερώθηκε από τον **Schubert**. Είναι στροφικό έντεχνο τραγούδι πάνω σε ποιητικό κείμενο. Ο μουσικός όφειλε να μη διαταράξει το περιεχόμενο και την ατμόσφαιρα τις ποιητικής μορφής, μελοποιώντας διαφορετικά κάθε στροφή.
- **Προγραμματική μουσική και Συμφωνικό ποίημα:** Στην «προγραμματική ή περιγραφική» μουσική ο συνθέτης προσπαθεί να αποδώσει με ήχους μία ιδέα που αντλεί από ένα ποιητικό κείμενο ή από ένα θεατρικό έργο. Για να το πετύχει μιμείται με τα κατάλληλα όργανα π.χ τον ήχο των κυμάτων, το θρόισμα των φύλλων κ.α. καθώς επίσης και τα διάφορα συναισθήματα που δημιουργούνται από την ανάλογη θεματολογία.
Το «**συμφωνικό ποίημα**» καθιερώνεται από τον **List** που επηρεάστηκε από την προγραμματική μουσική. Πρόκειται για ένα είδος συμφωνίας, που τα επιμέρους τμήματα εκφράζουν μία ποιητική ιδέα (από τη λογοτεχνία και το θέατρο) ή μια εικόνα (από τη ζωγραφική και από προσωπικά βιώματα).
- **Απόλυτη ή καθαρή μουσική:** Στηρίζεται στα δικά της καθαρά μουσικά στοιχεία π.χ. το ρυθμό, τη μελωδία, τη δυναμική κ.α. Ο συνθέτης προσπαθεί να

μεταδώσει συναισθήματα μέσα από τη μουσική, χωρίς να δανείζεται στοιχεία από τον «έξω κόσμο».

- **Μουσικό δράμα:** Καθιερώθηκε από τον **Wagner**. Πρόκειται για μία νέα διάσταση που έδωσε ο Wagner στη φόρμα της όπερας, επηρεασμένος από την αρχαία ελληνική τραγωδία.

Την ρομαντική εποχή μπορούμε να τη χωρίσουμε σε τέσσερις περιόδους:

Πρώιμος Ρομαντισμός (1800 – 1830)

Ακμή του Ρομαντισμού (1830 – 1850)

Ώσιμος Ρομαντισμός (1850 – 1890)

Αλλαγή του αιώνα (1890 – 1914)

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ (Βέμπερ, Σούμπερτ, Μέντελσον, Σούμαν, Βάγκνερ, Μπραμς)

Πρώιμος Γερμανικός Ρομαντισμός

Το Ρομαντικό κίνημα άρχισε ήδη να διαφαίνεται μέσα από το έργο του Μπετόβεν. Άρχισε όμως και μέσα από το έργο δύο συνθετών που έζησαν την ίδια εποχή με αυτόν, του **Βέμπερ** και του **Σούμπερτ**, που μπορούν να χαρακτηριστούν ως *οι πρώτοι Γερμανοί «ρομαντικοί» συνθέτες*.

Καρλ Μαρία φον Βέμπερ (Carl Maria von Weber 1786 -1826): Ο Βέμπερ είναι ο συνθέτης που έβαλε τις βάσεις για τη **γερμανική ρομαντική όπερα**, αλλά και για τη **ρομαντική ορχήστρα**. Οι όπερές του είναι βασισμένες σε μύθους και παραμύθια, περιγράφοντας μαγικούς και φανταστικούς κόσμους. Στα έργα του αυτά ο Βέμπερ χρησιμοποιεί για πρώτη φορά καινούργια και εντυπωσιακά *ορχηστρικά εφέ* που έχουν σκοπό να τονίσουν τη δράση και να δημιουργήσουν στον ακροατή μια αίσθηση μυστηρίου. Διάφορα όργανα που συμβολίζουν μακρινές σκηνές δάσους και κυνηγιού, αλλά ακόμα και φυσικοί ήχοι από κροταλίσματα αλυσίδων, γαβγίσματα σκύλων κ.α.

Οι όπερες του Βέμπερ και κυρίως οι ενορχηστρώσεις του επηρέασαν πολλούς μεταγενέστερους ρομαντικούς συνθέτες. Επίσης είναι ο πρώτος συνθέτης που απέκτησε και μεγάλη φήμη ως **μαέστρος**.

Κύρια έργα: Έγραψε 2 κοντσέρτα για πιάνο, εκκλησιαστική μουσική, αλλά κυρίως όπερες. Η πιο γνωστή του όπερα είναι ο **«Ελεύτερος σκοπευτής»**, αλλά και οι **«Ομπμερον»**, **«Ευρυάνθη»** και **«Αμπού Χασάν»**.

Το «Ρομαντικό τραγούδι»: Το λαϊκό – έντεχνο τραγούδι, παίζει το 19^ο αι. κεντρικό ρόλο. Τα *λαϊκά τραγούδια* είχαν ως χαρακτηριστικό το εθνικό στοιχείο, τραγουδιόντουσαν από τον λαό και μεταδίδονταν κυρίως προφορικά. Το *έντεχνο τραγούδι ή αλλιώς «Ληντ»*, ήταν τραγούδια για φωνή και συνοδεία πιάνου ή κιθάρας.

Τα τραγουδούσαν κυρίως μέσα στα σπίτια και όχι σε χώρους συναυλιών. Ήταν συνδυασμός λυρικής ποίησης και μουσικής με έντονη μελωδικότητα. Πολλές φορές οι συνθέτες έγραφαν ομάδες από ληντ που τα συνέδεε ένα περιγραφικό θέμα, αυτά ονομάζονταν «κύκλοι τραγουδιών». Ο πιο δημοφιλής συνθέτης τραγουδιών ήταν ο **Σούμπερτ**.

Σούμπερτ, Φραντς Πέτερ (Schubert, Franz Peter – Αυστρία 1797-1828): Όλη η τη σύντομη ζωή του (πέθανε 31 χρονών) την έζησε στη Βιέννη, όπου πέρασε ως συνθέτης σχεδόν απαρατήρητος, καθώς επισκιάστηκε από τον Μπετόβεν. Ο Σούμπερτ θεωρείται από τους τελευταίους κλασικούς λόγω της συμφωνικής του μουσικής, αλλά και από τους πρώτους ρομαντικούς συνθέτες εξαιτίας των τραγουδιών που συνέθεσε. Ήταν και αυτός μουσικό φαινόμενο. Άρχισε να συνθέτει από ηλικία 14 χρονών.

Αυτό όμως που τον καθιστά ως τον κορυφαίο συνθέτη των τραγουδιών **ληντ** είναι: οι υπέροχες **μελωδίες** που χαρακτηρίζονται από κλασική λιτότητα και ρομαντική έκφραση και η **συνοδεία** που δεν υποστηρίζει μόνο ρυθμικά και αρμονικά το τραγούδι, αλλά παίζει κύριο ρόλο όπως και η φωνή. Δηλ ο ρόλος του πιάνου γίνεται σημαντικότερος και είναι εντελώς συνυφασμένος με τη φωνή.

Κύρια Έργα: Περισσότερα από 600 Λήντερ μεταξύ αυτών 3 κύκλοι τραγουδιών, η «**Ωραία Μυλωνού**», το «**Χειμωνιάτικο ταξίδι**», η «**Μαργαρίτα και το Ροδάκι**»

Συμφωνική μουσική: 8 συμφωνίες, εκ των οποίων και η τελευταία αριστουργηματική του συμφωνία η 8η – «**Ημιτελής**».

Μουσική δωματίου: Περιλαμβάνει 15 κουαρτέτα εγχόρδων, 1 κουϊντέτο εγχόρδων, 2 τρίο με πιάνο και το «**Κουϊντέτο της Πέστροφας**»

Μουσική για πιάνο: Πάνω από 20 σονάτες για πιάνο, ντουέτα και χορούς.

Εκκλησιαστική μουσική: 7 λειτουργίες.

Μέντελσον Φέλιξ (Mendelssohn, Felix – Αμβούργο 1805-1847): Ο Μέντελσον προερχόταν από πλούσια και καλλιεργημένη οικογένεια. Ήταν και αυτός παιδί θαύμα. Από 9 χρονών έδινε ρεσιτάλ πιάνου και σε ηλικία 14 χρονών είχε ήδη γράψει έργα μουσικής δωματίου και τις πρώτες του συμφωνίες. Σε ηλικία 17 χρονών συνθέτει ένα από τα πιο γνωστά του έργα, την εισαγωγή στο «**Όνειρο Καλοκαιρινής νύχτας**». Λόγω της καλής κοινωνικής του θέσης είχε αξιοζήλευτες θέσεις μαέστρου σε σπουδαίες ορχήστρες της εποχής του. Έκανε πολλά ταξίδια στην Ιταλία, στην Αγγλία και στη Γαλλία ως μαέστρος και ως πιανίστας με τεράστια επιτυχία.

Ο Μέντελσον θεωρείται από τους **πρώτους επαγγελματίες διευθυντές ορχήστρας**. Ως μαέστρος αλλά και ως δάσκαλος έπαιξε σπουδαίο ρόλο στη μουσική ζωή της Γερμανίας. Ήταν ένας **ευαίσθητος συνθέτης με ποιητική διάθεση και αγάπη για την κλασική ισορροπία, την απλότητα και την αμεσότητα**. Επηρεασμένος από το ρομαντικό κίνημα χρησιμοποιεί την ορχήστρα με έντονες αντιθέσεις δυναμικής και πλούσια ηχοχρώματα. Ο Μέντελσον ήταν **λιγότερο επαναστάτης και δεν αποζητούσε τόσο την πρωτοτυπία**. Χρησιμοποίησε τα στοιχεία του ρομαντισμού, αλλά με μεγαλύτερη τάση προς το κλασικό στυλ. Είναι από τους ελάχιστους συνθέτες που πέτυχαν να συνταιριάσουν την κλασική απλότητα με τη συνθετική δεξιοτεχνία και το

τρυφερό, ρομαντικό αίσθημα. Έτσι υπό μία έννοια ο Μέντελσον μπορεί να θεωρηθεί και ως ένας **τελευταίος εκπρόσωπος του κλασικού στυλ**.

Κύρια Έργα

Συμφωνική μουσική: 12 νεανικές συμφωνίες, 5 συμφωνίες («**Σκωτική**», «**Ιταλική**»), «**εισαγωγή στο Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας**» στο ομώνυμο θεατρικό έργο του Σαίξπηρ.

Μουσική δωματίου: 6 κουαρτέτα εγχόρδων κ.α.

Κοντσέρτα: κοντσέρτο για βιολί, 2 κοντσέρτα για πιάνο.

Έργα για πιάνο: «**Τραγούδια χωρίς λόγια**» και πολλά μικρά κομμάτια (σονάτες, φαντασίες κ.α) για πιάνο.

Θρησκευτική μουσική: Ορατόρια «**Παύλος**» και «**Ηλίας**».

Ακμή Γερμανικού ρομαντισμού

Σούμαν, Ρόμπερτ (Schumann Robert, 1810-1856): Ο Σούμαν αποτελεί χαρακτηριστικό **εκπρόσωπο του γερμανικού ρομαντισμού**. Αρχικά ξεκίνησε την καριέρα του ως πιανίστας, αλλά μετά από ένα ατύχημα στα χέρια του στράφηκε προς την σύνθεση. Εκείνη της εποχής ίδρυσε μαζί με μια ομάδα φίλων την «**Νέα μουσική εφημερίδα**» όπου άρχισε να αρθρογραφεί ως κριτικός μουσικής.

Ο Σούμαν είχε ψυχικές διαταραχές από τα νεανικά του χρόνια. Συχνά πάθαινε κρίσεις μελαγχολίας που επηρέαζαν και την καλλιτεχνική του πορεία. Στα 40 του χρόνια οι νευρικές κρίσεις έγιναν πιο συχνές, έκανε απόπειρα αυτοκτονίας και λίγα χρόνια αργότερα πέθανε μέσα στο άσυλο. **Ο Σούμαν ήταν ένας προοδευτικός διανοούμενος που υπερασπιζόταν με πάθος τις νέες ιδέες.**

Κύρια Έργα

Συμφωνική μουσική: 4 συμφωνίες («**συμφωνία της Άνοιξης**» και η «**συμφωνία του Ρήνου**»), 1 κοντσέρτο για πιάνο σε λα ελάσσονα.

Έργα για πιάνο: Πάνω από 300 συνθέσεις, μεταξύ των οποίων «**Πεταλούδες**», «**Καρναβάλι**», «**Άλμπουμ για νέους**», «**φαντασία σε Ντο μείζονα**» κ.α.

Μουσική δωματίου και Λήντερ: Επηρεασμένος από τον Σούμπερτ έγραψε περίπου 300 λήντερ. 3 κουαρτέτα εγχόρδων και τα καταπληκτικά «**κουαρτέτο**» και «**κουνιτέτο**» για πιάνο.

Όψιμος Γερμανικός ρομαντισμός

Βάγκνερ, Ριχάρδος (Wagner Richard, 1813 – 1883): Ο Βάγκνερ αποτελεί έναν από τους κορυφαίους **εκπροσώπους της Ρομαντικής όπερας**. Η επίδραση που είχε το έργο του στους μεταγενέστερους συνθέτες ήταν τόσο μεγάλη ώστε ορισμένοι πίστευαν ότι η ρομαντική περίοδος θα μπορούσε να χωριστεί «πριν» και «μετά» τον Βάγκνερ. Είναι εκπρόσωπος **«Μουσικού δράματος»**, μία νέα μορφή όπερας που συνδύαζε τη **μουσική με τις τέχνες της ποίησης και του θεάτρου** (επηρεασμένο από την αρχαία ελληνική τραγωδία).

Οι καινοτομίες του Βάγκνερ στη Ρομαντική όπερα:

- Προσπάθησε να συνδυάσει στα έργα του τη μορφή της όπερας με τη μορφή της συμφωνίας. Πίστευε ότι η εξέλιξη της μουσικής θα πρέπει να είναι συνεχείς και ενιαία. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησε μία μέθοδο μουσικής κατασκευής που την ονόμασε **«Λάιτ – μοτίβ»** που στα γερμανικά σημαίνει «Μελωδία – οδηγός». Το λάιτ – μοτίβ ήταν μία αναγνωρίσιμη μελωδία ή μία σειρά από επαναλαμβανόμενες αρμονικές σχέσεις.
- Τα έργα του είχαν πολύ μεγάλη διάρκεια (μέχρι και 2 ώρες!) και ιδιαίτερη αρμονία (με πολλές διαφωνίες) που επιδίωκε τη δημιουργία μιας συνεχής έντασης στον ακροατή. Ο Βάγκνερ έθεσε τις **βάσεις για την «ατονική» αρμονία του 20^{ου} αιώνα**.

Ο Βάγκνερ ήταν μεγαλομανής και με την τρομερή δύναμη της θέλησής του κατάφερε να επιβάλλει τις ιδέες του. Ήταν ο μοναδικός συνθέτης που προσπάθησε να μετατρέψει τη μουσική του σε ένα είδος «θησκευτικής τελετουργίας» με έντονο το στοιχείο του γερμανικού εθνικισμού. Τα έργα του είχαν και έχουν φανατικούς οπαδούς και φανατικούς εχθρούς. Παρ' όλα αυτά είναι αναμφίβολα ένας μεγαλοφυής μουσικός που επηρέασε τη πορεία της δυτικής μουσικής στον 20ο αιώνα.

Κύρια Έργα

Μουσικά δράματα: 13 μουσικά δράματα **«Ιπτάμενος Ολλανδός», «Τριστάνος και ιζόλδη», «Το Δαχτυλίδι του των Νιμπελούγκεν», «Πάρσιφαλ» κ.α.**

Μπραμς Γιόχαν (Brahms, Johannes 1833-1897): Ο Μπραμς γεννήθηκε μέσα σε δύσκολες οικογενειακές και οικονομικές συνθήκες. Άρχισε να συνθέτει από 14 χρονών, αλλά ήταν αναγκασμένος να δουλεύει ως πιανίστας σε ταβέρνες του λιμανιού του Αμβούργου. Αργότερα ήρθε σε επαφή με τη λαϊκή μουσική της Γερμανίας αλλά και της τσιγγάνικης μουσικής, γι' αυτό και πολλά έργα του είναι βασισμένα σε τέτοιες μελωδίες και ρυθμούς.

Ο Μπραμς πίστευε ότι το ρομαντικό κίνημα είχε γίνει κάτι σαν μόδα και ότι συχνά έκρυβε μια ανώριμη και επιφανειακή στάση απέναντι στη μουσική και τη ζωή. Γι' αυτό και στη μουσική του φαίνεται έντονα η ανάγκη του να συνδυάσει το κλασικό στυλ με το ρομαντικό. Ήτανε λάτρης της παράδοσης και είχε στόχο να αποδείξει ότι τα καινούργια πράγματα μπορούν ακόμα να ειπωθούν στη γλώσσα των μεγάλων διδασκάλων. Αυτός

είναι και ο λόγος που στην εποχή του τον είχαν κατηγορήσει ως συντηρητικό. Ο Μπραμς επηρεάστηκε από τον Μπετόβεν και την κλασική εποχή, ανέπτυξε όμως ένα εντελώς προσωπικό μουσικό στυλ που τον τοποθετεί δίπλα στους μεγαλύτερους συνθέτες όλων των εποχών.

Κύρια Έργα

Ορχηστρική μουσική: 4 συμφωνίες, 4 κοντσέρτα για πιάνο κ.α.

Μουσική δωματίου: κουαρτέτα εγχόρδων, τρίο σονάτα για πιάνο κ.α.

Μουσική για πιάνο: Σονάτες, χορούς, παραλλαγές κ.α.

Χορωδιακή μουσική: «Γερμανικό Ρέκβιεμ», πολύφωνα τραγούδια και λήντερ.

ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ (Μπερλιόζ, Λιστ, Σοπέν)

Ο Γαλλικός Ρομαντισμός ήταν πιο εντυπωσιακός και πιο συναισθηματικά φορτισμένος από τον ρομαντισμό της Γερμανίας. Η Γαλλία τον 19ο αι. ήταν ταλαιπωρημένη από τους πολέμους του Ναπολέοντα. Το 1830 ξέσπασε στο Παρίσι νέα επανάσταση κατά της μοναρχίας και γενικά επικρατούσε ένα πνεύμα επαναστατικό και φιλελεύθερο. Γι' αυτό και στη μουσική κυριαρχούσε το έντονο πάθος με άγρια ξεσπάσματα και μουσικές αντιθέσεις.

ΜΠΕΡΛΙΟΖ (Hector Berlioz, 1803-1869): Ο Μπερλιόζ θεωρείται ο εκπρόσωπος της «Προγραμματικής μουσικής». Ήταν από τους πιο τολμηρούς καινοτόμους του 19ου αι. Από την αρχή δείχνει την προτίμησή του στην συμφωνική μουσική και την αγάπη του για την ποίηση και τη ζωγραφική.

Το πρώτο του έργο προγραμματικής μουσικής ξεκίνησε από ένα προσωπικό βίωμα του Μπερλιόζ, όταν ερωτεύτηκε τρελά στα 27 του χρόνια. Έτσι συνθέτει την πιο γνωστή του συμφωνία την «**Φανταστική συμφωνία**» όπου για πρώτη φορά ενσωματώνεται στην παρτιτούρα ένα κείμενο – πρόλογος με την αφήγηση της ιστορίας. Στην **Προγραμματική μουσική** δεν υπάρχει σκηνική δράση αλλά ούτε και τραγούδια όπως στην όπερα. Είναι καθαρά ορχηστρική μουσική που περιγράφει μια ιστορία ή μια εικόνα από την ποίηση, τη ζωγραφική ή ένα προσωπικό βίωμα του συνθέτη.

Ο Μπερλιόζ θεωρείται από τους μεγαλύτερους **ενορχηστρωτές**. Για να επιτύχει καλύτερο αποτέλεσμα μεγάλωσε την ορχήστρα, αξιοποίησε με πρωτοτυπία τα όργανα και εξέλιξε την τεχνική τους (σε αυτόν οφείλεται η καθιέρωση της *άρπας, του αγγλικού κόρνου και της τούμπας ως μέλη της ορχήστρας*). Έτσι μπορούμε να αποκαλέσουμε τον Μπερλιόζ «**δημιουργό της σύγχρονης ορχήστρας**».

Κύρια Έργα:

Προγραμματικές συμφωνίες: «Φανταστική συμφωνία», «Ο Χάρολντ στην Ιταλία», «Ρωμαίος και Ιουλιέτα».

Θρησκευτική μουσική: «Ρέκβιεμ», «Te Deum» (δοξαστικός ύμνος) και το ορατόριο «Η παιδική ηλικία του Χριστού».

Όπερες: Έγραψε 3 όπερες - «Οι Τρώες», «Βεατρίκη και Βενέδικτος», «Μπενεβούτο Τσελίνι».

Η άνοδος της δημοτικότητας του πιάνου επηρεάζει τους συνθέτες της ρομαντικής περιόδου. Είναι η **«χρυσή» εποχή του πιάνου**, με πολλά ρεσιτάλ που έχουν σκοπό να εντυπωσιάσουν το κοινό με τις δεξιότητες τους. Το μικρό σε διάρκεια μουσικό κομμάτι για σόλο πιάνο είναι αρκετά δημοφιλές και έχει διάφορους τίτλους όπως: «εμπροπύ» (αυτοσχεδιασμός), «νυκτερινό», «πρελούδιο» κ.α.

Στα μεγαλύτερης διάρκειας ανήκουν οι: «ραψωδία» και η «μπαλάντα» και στους χορούς το «βαλς», η «μαζούρκα», η «πολωνέζα» κ.α.

ΛΙΣΤ (Franz List, 1811-1886): Μαζί με τον Σοπέν υπήρξαν οι *μεγαλύτεροι* *πιανίστες στην εποχή τους*. Ο Λιστ ήταν απίστευτα επιτυχημένος **συνθέτης, διευθυντής ορχήστρας και βιρτουόζος του πιάνου**.

Γεννήθηκε στην Αυστρία αλλά στα εφηβικά του χρόνια εγκαταστάθηκε στο Παρίσι όπου και απόκτησε τη νοοτροπία της Γαλλίας. Από τα 19 του χρόνια ήταν ήδη ένας *εξάίρετος δεξιότηης του πιάνου* γι' αυτό και έγραψε τις 12 «Υπερβατικές» σπουδές για πιάνο για τις οποίες ο Σούμαν έλεγε ότι «μπορούν να παιχτούν από 10 ή 12 πιανίστες στον κόσμο!». **Ο Λιστ είναι ένας από τους διαμορφωτές της σύγχρονης πιανιστικής τεχνικής.**

Από τα 35 και μετά ο Λιστ κουράστηκε από τις δημόσιες εμφανίσεις και στράφηκε προς τη σύνθεση. Τα **«13 συμφωνικά ποιήματα»** αποτελούν δείγματα μιας νέας μουσικής μορφής. Το **«συμφωνικό ποίημα» του Λιστ** είναι επηρεασμένο από την προγραμματική μουσική του Μπερλιόζ, μόνο που αποτελείται από ένα μέρος και είναι πιο ελεύθερο στην κατασκευή του, όπου διάφορα μουσικά θέματα συμβολίζουν κάποιες ποιητικές καταστάσεις ή ακόμα και φιλοσοφικές έννοιες. Ο Λιστ άλλωστε θεωρούσε ότι η δουλειά του ως συνθέτη, δεν διέφερε από τη δουλειά του ποιητή ή του στοχαστή. Ήθελε και αυτός να εκφράζει με τη μουσική του ποιητικές ιδέες.

Κύρια Έργα:

Ορχηστρική μουσική: Συμφωνίες – η «**συμφωνία του Λάντη**», η «**συμφωνία του Φάουστ**». 13 Συμφωνικά ποιήματα – «**Πρελούδια**».

Μουσική για πιάνο: «**Υπερβατικές σπουδές**», «**σονάτα σε σι ελάσσονα**», «**Ουγγρικές Ραψωδίες**».

ΣΟΠΕΝ (Frederic Chopin, 1810-1849): Ο Σοπέν χαρακτηρίστηκε «*ποιητής του πιάνου*». Διαμορφώνει ένα τελείως δικό του μουσικό στυλ γράφοντας κυρίως έργα για πιάνο μικρής διάρκειας. Γεννήθηκε στην Πολωνία ήταν και αυτός βιρτουόζος του πιάνου και από 9 χρονών συνέθετε και έδινε ρεσιτάλ πιάνου με μεγάλη αναγνώριση. Ο Σοπέν είναι ίσως ο μοναδικός συνθέτης που κατάφερε να γίνει διάσημος γράφοντας αποκλειστικά έργα για πιάνο. Στα έργα του εναλλάσσονται το πάθος με τη μελαγχολική διάθεση, η τρυφερή και ποιητική μελωδική αίσθηση με τη λαμπερή δεξιότητα. Με τα κομμάτια του συνέβαλε όσο και ο Λιστ στην ανάπτυξη της πιανιστικής τεχνικής που

επηρέασαν και άλλους μεταγενέστερους συνθέτες. Τα έργα του Σοπέν αποτελούν «την χρυσή εποχή» του πιάνου.

Κύρια Έργα:

Ορχηστρική μουσική: 2 κοντσέρτα για πιάνο.

Μουσική για πιάνο: 4 Μπαλάντες, τη «Φαντασία» σε φα ελάσσονα, το «Νανούρισμα», τη «Βαρκαρόλα», 3 σονάτες, πρελούδια, 27 σπουδές, μαζούρκες, 20 νυκτερινά, σκέρτσα κ.α.

Ώριμος Γαλλικός Ρομαντισμός

Φρανκ (Cesar Franck, 1822 – 1890): Ο Φρανκ εξελίχθηκε αργά ως συνθέτης. Ξεκίνησε ως οργανίστας και ως αρκετά γνωστός δάσκαλος. Υπήρξε φανατικός υποστηρικτής της μουσικής ιδεολογίας του Βάγκνερ.

Μουσική για εκκλ. όργανο: «Τρία Χορικά».

Σαιντ – Σανς (Camille Saint – Saens, 1835-1921): Προικισμένος πιανίστας, θεωρητικός, μαέστρος και πολύ καλός σκιτσογράφος! Για μισό αιώνα περίπου η μουσική του ασκούσε μεγάλη επίδραση στη γαλλική μουσική. Ήταν σπουδαίος αυτοσχεδιαστής και έγραφε μουσική με μεγάλη ευκολία. Υπερασπιζόταν την κλασική μουσική παράδοση και αντιδρούσε στις υπερβολές του Βαγκνερισμού. Ως συνθέτης ασχολήθηκε με πολλά είδη σύνθεσης (όπερα, εκκλ. μουσική, συμφωνίες, κοντσέρτα κ.α.).

Όπερες: Έγραψε 12 όπερες με τη πιο γνωστή του «**Σαμψών και Δαλιδά**»

Έργα για ορχήστρα: «**Το καρναβάλι των ζώων**», αποτελείται από 14 μικρά ορχηστρικά κομμάτια που το κάθε ένα περιγράφει τη μορφή ή τα χαρακτηριστικά ενός είδος ζώου.

Φορέ (Gabriel Faure, 1845- 1924): Ήταν μαθητής του Σαιντ – Σανς. Ασχολήθηκε κυρίως ως συνθέτης τραγουδιών (Λήντ).

Εκκλ. μουσική: «Ρέκβιεμ»

Τραγούδια: «Το καλό Τραγούδι» - κύκλος 9 τραγουδιών.

Η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΟΠΕΡΑ

Η όπερα ήταν ανέκαθεν ένα πολύ δημοφιλές μουσικό είδος. Τον 19ο αι. η όπερα σημείωσε μεγάλη άνθηση σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Απέκτησε μία ξεκάθαρη **πολιτική** λειτουργία, γιατί μέσα από τα θέματά της διαδόθηκαν στους λαούς οι ιδέες της **εθνικής συνείδησης** και της **εθνικής ανεξαρτησίας**.

Οι δύο σημαντικότεροι συνθέτες της ρομαντικής όπερας του 19ου αι. ήταν στην Ιταλία ο **Τζουζέπε Βέρντι** και στη Γερμανία ο **Ρίχαρντ Βάγκνερ**.

Γαλλική όπερα

Η Γαλλία μετά την επανάσταση ανέδειξε τρία είδη όπερας, τη «μεγάλη» όπερα (grande), την «κωμική» όπερα (comique) και τη «λυρική». Η «μεγάλη» όπερα αποτελούσε τη φυσική συνέχεια του κλασικισμού του Gluck με σοβαρά ιστορικά θέματα, η «κωμική» όπερα ήταν απλούστερη και μικρότερη σε διάρκεια και η «λυρική» όπερα στεκόταν ανάμεσα στην όπερα και την οπερέτα (ελαφριά όπερα). Ήταν χαριτωμένη και πνευματώδης, απέφευγε όμως τη βαρύτητα της «μεγάλης» όπερας και του αυστηρού της ύφους.

Γκουνώ (Charles Gounod, 1818-1893): Επηρεάστηκε στην Ιταλία από τη μουσική του Παλεστρίνα. Ασχολήθηκε με την εκκλ. μουσική και δούλεψε ως οργανίστας. Έγραψε 12 όπερες με πιο φημισμένη τον «**Φάουστ**», που αποτελεί ένα κορυφαίο δείγμα ρομαντικής λυρικής όπερας.

Μπιζέ (Bizet, 1838-1875): Συνθέτης και πιανίστας (από τους τρεις καλύτερους πιανίστες της εποχής του). Από τις πιο γνωστές του όπερες αποτελεί η «**Κάρμεν**», μία όπερα με ισπανικό χρώμα και έντονο ρυθμομελωδικό ύφος, ένα από τα σπάνια έργα που θαυμάζουν εξίσου οι μουσικοί και οι ακροατές όλου του κόσμου. Εκτός από την Κάρμεν ο Μπιζέ έγραψε άλλες 11 όπερες («Αλιείς Μαργαριταριών») καθώς και έργα για πιάνο, συμφωνίες και την γνωστή **σουίτα** για ορχήστρα «**Αρλεζιάνα**» που χρησιμοποίησε γνωστές λαϊκές μελωδίες.

Ιταλική όπερα

Η Ιταλία εξακολουθεί να εκτιμά την «σοβαρή» όπερα και την όπερα – «μπούφα», που αποτελούν κληροδοτήματα από παλαιότερες εποχές. Οι Ιταλικές όπερες ακολουθούν το ύφος «μπελ – κάντο» (bel canto, όμορφο τραγούδι), το οποίο χαρακτηρίζεται από διανθισμένες μελωδικές γραμμές, τραγουδισμένες από φωνές μεγίστης τεχνικής και συναισθήματος. Ο πιο σημαντικός εκπρόσωπος της Ιταλικής όπερας είναι ο **Τζουζέπε Βέρντι**. Πριν από αυτόν όμως 3 σπουδαίοι Ιταλοί συνθέτες προηγήθηκαν και επηρέασαν τη ρομαντική όπερα:

Ροσσίνι (Gioacchino Rossini, 1792- 1868): Έγραψε περίπου 40 όπερες και κυρίως όπερες – μπούφα. Η πιο γνωστή του όπερα είναι ο «**Κουρέας της Σεβίλλης**».

Ντονιζέττι (Gaetano Donizetti, 1797- 1848): Έγραψε 71 όπερες χρησιμοποιώντας κυρίως την τεχνική «μπελ – κάντο». Ήταν θαυμαστής του Ροσσίνι και διάλεγε θέματα που περιείχαν το στοιχείο της φαντασίας, του παράδοξου και των ψυχικών διαταραχών. Οι πιο γνωστές του κωμικές όπερες είναι ο «**Ντον Πασκουάλε**» και η «**Κόρη του Συντάγματος**».

Μπελλίνι (Bellini, 1801- 1835): Έγραψε 11 όπερες που είναι επηρεασμένες από τη ρομαντική λογοτεχνία της εποχής. Προτιμούσε τα τραγικά θέματα στο είδος της «λυρικής» όπερας. Η πιο γνωστή του όπερα είναι η «**Νόρμα**».

Βέρντι

Ο πιο σημαντικός Ιταλός συνθέτης όπερας του 19ου αιώνα είναι ο **Βέρντι (Giuseppe Verdi, 1813- 1901)**: Ο Βέρντι δεν είχε τη μόρφωση που είχαν άλλοι σύγχρονοί του συνθέτες, ήταν όμως προικισμένος με ένα σοφό ένστικτο που τον έκανε να καταλαβαίνει τις βαθύτερες ανάγκες του κοινού της εποχής του και το εξέφραζε μέσα από τις όπερες του. Ο Βέρντι διακατέχεται από έναν έντονο **εθνικισμό**, κι αυτό γιατί η Ιταλία εκείνη την εποχή είχε βρεθεί κάτω από την αυστριακή κατοχή. Οι ιδέες της δημοκρατίας, της εθνικής ενότητας και της εθνικής ανεξαρτησίας υποστηρίζονταν από τον Βέρντι μέσα από τις όπερες του. Γι' αυτό ήταν ο αγαπημένος συνθέτης και το σύμβολο της ελευθερίας του λαού και παραμένει ακόμα και σήμερα ο «εθνικός συνθέτης» της Ιταλίας.

Έγραψε 28 όπερες. Οι κυριότερες είναι: «**Ναμπούκο**», «**Ριγκολέτο**», «**Τροβατόρε**», «**Τραβιάτα**», «**Αίντα**», ο «**Χορός των Μεταμφιεσμένων**» και η μοναδική κωμική όπερα που έγραψε τον «**Φάλσταφ**».

Η Ιταλική οπερετική παράδοση συνεχίζεται προς το τέλος του Ρομαντισμού με το **κίνημα του «Βερισμού»** («αληθοφάνεια»). Οι συνθέτες του «Βερισμού» προσπαθούν να αποδώσουν το ρεαλισμό στις λυρικές όπερες, διαλέγοντας θέματα από την καθημερινή ζωή, με ανθρώπινες και απλές καταστάσεις. Εκπρόσωποι αυτού του κινήματος ήταν οι:

Πουτσίνι: «**Μποέμ**», «**Τόσκα**», «**Μαντάμ Μπατερφλάυ**», «**Τουραντό**».

Λεονκαβάλο: οι «**Παλιάτσοι**».

Μασκάνι: «**Καβαλερία Ρουστικάνα**».

Γερμανική όπερα

Η Γερμανία του 19ου αι. δεν έχει την οπερετική παράδοση της Γαλλίας και της Ιταλίας. Πρόδρομος της γερμανικής όπερας ήταν το «**Ζίνγκσπηνλ**» στον 18^ο αι. Ο πρώτος εκπρόσωπος της γερμανικής όπερας είναι ο **Βέμπερ** με το έργο του «**Ελεύτερος Σκοπευτής**» και ο **Βάγκνερ** που επινοεί το «μουσικό δράμα» και επηρεάζει όλη την Ευρώπη.

Οι Εθνικές Σχολές του 19ου αιώνα

Μέχρι τα μισά της ρομαντικής περιόδου, οι χώρες που είχαν συμβάλει καθοριστικά στη διαμόρφωση και την εξέλιξη της Δυτικής μουσικής ήταν η Ιταλία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Αυστρία και ως ένα σημείο και η Αγγλία. Με τη διάδοση του **Ρομαντικού κινήματος** όμως, άρχισαν να εξαπλώνονται οι ιδέες της **εθνικής ανεξαρτησίας** και της **ελευθερίας με αποτέλεσμα τη δημιουργία διάφορων Εθνικών Μουσικών Σχολών**. Η μουσική των Εθνικών Σχολών προσπάθησε να ενσωματώσει τα διάφορα **λαϊκά τραγούδια, με τους παραδοσιακούς ρυθμούς** της κάθε χώρας με την ευρωπαϊκή δυτική μουσική.

Η εθνική Σχολή της Ρωσίας: Μία από τις πρώτες χώρες που άρχισε στα μέσα του 19ου αι. να παρουσιάζει μουσική βασισμένη στις ιδέες ενός εθνικού πολιτισμού, ήταν η **Ρωσία**. Μέχρι τότε δεν είχε δείξει καμία σημαντική ανάμειξη στη δυτική ευρωπαϊκή μουσική, γιατί ήταν κάτω από ένα αυστηρό κοινωνικό σύστημα οργάνωσης. **Ήταν χωρισμένη σε**

δύο κόσμους: Από τη μία ήταν η **αριστοκρατία** που μιλούσε γαλλικά και που είχε εξοικειωθεί με την ευρωπαϊκή μουσική και από την άλλη υπήρχε ο **λαός** που μιλούσε μόνο ρωσικά και είχε τη δική του μουσική παράδοση βασισμένη στη θρησκευτική βυζαντινή μουσική.

Γκλίνκα Μιχαήλ (1804- 1857): Ήταν ο πρώτος Ρώσος συνθέτης που προσπάθησε να συνδυάσει στη μουσική του τα δυτικά πρότυπα με στοιχεία από την παραδοσιακή μουσική του τόπου του, γι' αυτό θεωρείται ο **ιδρυτής της Εθνικής Σχολής της Ρωσίας**.

Όπερα: «Μια ζωή για τον Τσάρο», που είναι η πρώτη ρωσική όπερα.

Η «Ομάδα των Πέντε»

Γύρω στο 1860 ο Μπαλακίρεφ ίδρυσε στην Πετρούπολη την «Ομάδα των Πέντε» που απέβλεπαν στη διάδοση της εθνικής μουσικής της Ρωσίας. Ο συζητήσεις και οι προβληματισμοί είχαν όλα τα γνωρίσματα του Ρομαντικού κινήματος. Ή καλλιτεχνική πρωτοπορία συνοδευότανε από φιλοσοφικές συζητήσεις, πολιτικούς προβληματισμούς για την κοινωνική δικαιοσύνη κλπ.

Μπαλακίρεφ (1837 – 1910): Έγραψε 2 συμφωνίες, 2 συμφωνικά ποιήματα κ.α.

Μποροντιν (1833 – 1887): Μία όπερα «**Ο πρίγκιπας Ιγκόρ**»

Μουσσόργσκυ (1839-1881): Αποτελεί τον πιο σημαντικό συνθέτη της “ομάδας των πέντε”. Όπερες- «**Μπόρις Γκουντούνοφ**» και «**Χοβαντσίνα**», συμφωνική μουσική -«**Μια νύχτα στο φαλακρό βουνό**» και έργα για πιάνο «**Εικόνες από μια Έκθεση**» (περιγραφική μουσική).

Ρίμσκυ – Κόρσακωφ (1844- 1908): Εξαίρετος ενορχηστρωτής. Έγραψε 15 όπερες, Συμφωνική μουσική:«**Ιβάν ο τρομερός**», «**Σεχραζάτ**» και το πιο δημοφιλές του έργο το “**πέταγμα της μέλισσας**”

Κούι (1835 – 1918): 11 όπερες, πολλά τραγούδια και κομμάτια για σόλο πιάνο.

Τσαϊκόφσκι (Tchaikovsky, 1840 – 1893): Από τους πιο διάσημους Ρώσους συνθέτες. Δεν συνδεόταν μουσικά με την «Ομάδα των Πέντε», αλλά είχε σχέσεις μαζί τους. Αν και δεν ήταν τόσο «εθνικιστής», χρησιμοποίησε περιστασιακά λαϊκές ρωσικές μελωδίες στα έργα του. Τα συμφωνικά του έργα διακρίνονται για τις υπέροχες μελωδίες τους και τα πλούσια ηχοχρώματα από τις ευφάνταστες ενορχηστρώσεις του. Η πιο γνωστή του μουσική σε όλο τον κόσμο είναι αυτή για μπαλέτο.

Κύρια Έργα

Μουσική για Μπαλέτο: «**Λίμνη των Κύκνων**», «**Ωραία Κοιμωμένη**», «**Καρυθραύστης**».

Οι άλλες Εθνικές Σχολές

Τσεχοσλοβακία

Τον 19ο αι. η σημερινή Τσεχοσλοβακία ονομαζόταν Βοημία και αποτελούσε μαζί με την Ουγγαρία τμήμα της Αυστριακής κατοχής με επίσημη γλώσσα τη γερμανική. Από εκείνα τα χρόνια οι Τσέχοι είχαν αξιόλογη μουσική παιδεία και δική τους μουσική παράδοση. Οι πιο σημαντικοί εκπρόσωποι της Εθνικής Σχολής της Τσεχοσλοβακίας είναι οι:

Σμετάνα (1824 – 1884): Ήταν ο ιδρυτής του πρώτου Εθνικού θεάτρου που ανέβαζε έργα μόνο στην τσέχικη γλώσσα. Με τη μουσική του ήθελε να εκφράσει τα εθνικά ιδεώδη της πατρίδας του. Το είδος που επικεντρώθηκε περισσότερο ήταν οι όπερα.

Όπερες-«Πουλημένη Μνηστή», συμφωνικά ποιήματα -«**Η πατρίδα μου**».

Ντβόρζακ (1841-1904): Η μουσική του είναι επηρεασμένη από τη λαϊκή μουσική παράδοση της Τσεχίας. Στη Νέα Υόρκη έζησε για τρία χρόνια όπου μελέτησε τα νέγρικα τραγούδια και τη μουσική των ινδιάνων, όπου χρησιμοποίησε πολλά από τα χαρακτηριστικά τους στην περίφημη «**Συμφωνία νέου Κόσμου**». Άλλο χαρακτηριστικό του έργου είναι οι «**Σλάβικοι Χοροί**».

Νορβηγία

Γκρηγκ (Grieg, 1843-1907): Δεν υπήρξε μόνο ο πιο σημαντικός συνθέτης τη Νορβηγίας, αλλά ήταν και ο πρώτος Σκανδιναβός συνθέτης που κέρδισε παγκόσμια αναγνώριση.

Αγάπησε με πάθος τη λαϊκή νορβηγική μουσική, χαρακτηριστικά της οποίας χρησιμοποίησε έντονα στη μουσική του. Έγραψε από τα δημοφιλέστερα έργα στον κόσμο το «**κοντσέρτο για πιάνο σε λα ελάσσονα**» και τη **σουίτα «Πέερ Γκυντ»** που είναι βασισμένη στο ομώνυμο θεατρικό έργο του Ερρίκου Ίψεν.

Φιλανδία

Σιμπέλιους (1865 – 1957): Συμφωνικά ποιήματα, «**Ανοιξιάτικο Τραγούδι**».